

Bokmelding

Tor Egil Førland

Values, Objectivity, and Explanation in Historiography

Routledge, New York 2017, 194 s.

Bernard Eric Jensen

Mag.art. 1972.

Adjungeret professor ved Roskilde Universitet.

mail@bernardericjensen.dk

Set udefra fremstår den historieteoretiske debat i Norge som noget af en slagmark. I 2015 udgav Erling Sandmo *Tid for historie*, der efterstræber et flersidigt opbrud i forhold til den empirisk-analytiske tilgang, som især Ottar Dahl havde søgt at få normsat i norsk faghistorie. I 2017 har Tor Egil Førland dernæst udsendt *Values, Objectivity, and Explanation in Historiography*, der udgør et frontalangreb på den form for historieteori, Sandmo går ind for, og som tillige viderefører Dahls optagethed af hele problemkomplekset vedr. faghistoriske forklaringer. Det drejer sig – sagt med Thomas Kuhns terminologi – om en paradigmatiske konflikt, og Førlands bog må i første række vurderes i lyset af, hvordan han griber ind i og håndterer en sådan konflikt inden for et videnskabsfag.

Førland indleder sin bog med at opridse et fremtidshåb: «When histories of historiography and the philosophy of history are written in future, chances are that the early years of the twenty-first century will be seen as a time when the tide turned and postmodernist or poststructuralist influences ebbed» (s. 1). Bogen udgør hans engagerede forsøg på at gøre dette til en selvopfyldende profeti. Og om selve kilden til den foreliggende historiefaglige misere hedder det: «critical aspects of historiography [...] have been shipwrecked by the inflow of linguistic and narrative approaches to a discipline that despite its literary manifestations is also social science» (sst.).

Førlands bog er et teoretisk ambitiøst værk. Det er udformet som en redningsaktion til fordel for «the value of more or less conventional historiography» (s. 2), uden dog at ville plædere for en regelret eller fuldblods tilbagevending til den tid, hvor en empiristisk-positivistisk videnskabsteori var den fremherskende. Den udgør endvidere et forsvarsskrift for

«a culture with a naturalistic worldview» (s. 6), hvor «modern science» siges at være «naturalistic or materialistic» (s. 5).

Men samtidig har bogen et fragmenteret præg. Den består af en samling (opdaterede) artikler med ophav i diverse sammenhænge og udgør dermed ikke en samlet behandling af et sæt sammenhængende problemstillinger. Førland søger at kompensere herfor ved at udstyre den med en indledning om 'Values, Objectivity, and Explanation for a Postfoundationalist Time', det greb lykkes dog kun til dels. Indledningen virker retrospektiv betragtet som noget 'påklistret', idet der ikke er nogen ligefrem og klar sammenhæng mellem de behandlede nøglebegreber i indledningen og de efterfølgende 'casestudier'. Førlands indledning vil komme til at stå centralt i denne anmeldelse af *Values, Objectivity, and Explanation in Historiography*, fordi det er her, at den tilstræbte indre sammenhæng i værket fremstår klarest.

Når Førland interesserer sig for værdiproblematikken, er det ikke et forsøg på at genoplive den klassiske positivistiske forestilling om en værdifri videnskab som sådan, om end han må siges at stræbe efter at få etableret en position, der har flere lighedstræk hermed. Han ønsker at få normsat et skel mellem kognitive-videnskabelige og politisk-ideologiske værdier i et forsøg på at opnå: «the insulation of scientific historiography from extra-scientific influences by walling it off from values other than cognitive» (s. 8).

Når den problematik behandles nærmere i kapitel 1 og 2 gennem en undersøgelse af den tilspidsede debat i Danmark om den kolde krig, står nævnte distinktion dog ikke centralt, og det fremgår ikke, hvordan danske historikere i praksis ville kunne have opnået det, der hævdes at være hele formålet med at få indført en sådan distinktion, nemlig «to eject social factors from historiographical arguments» (s. 8).

Når Førland interesserer sig for objektivitetsspørgsmålet, er det især, fordi han er optaget af at få klarlagt, «what separates historiography from fiction and propaganda» (s. 14) – en skelnen, postmodernister har været med at relativere, ja til tider endog til helt at ophæve. Han har sat sig for at tilbagevise den forestilling om 'situerede sandheder', postmodernister har bragt i anvendelse i en historiefaglig sammenhæng, idet han betragter selve dette begreb som 'kategorifejltagelse', «since in the notion of truth is the idea that it is precisely *not* situated but is the same for all people at all times» (s. 6–7). Han bliver hermed fortaler for et 'absolut' (i betydningen: situationsuafhængigt) sandhedsbegreb: «Truth cannot reside in culture or be determined by it. It must be super-cultural» (s. 7).

Her går Førland i første række historie- og videnskabsteoretisk i clinch med Erling Sandmo – den konflikt foldes detaljeret ud i kapitel 3 – fordi denne anses for at være «the very personification of postmodernism in Norwegian historiography» (s. 66) og dermed også den, der frem for alle andre har været i gang med at få undermineret den traditionelle form for historieforskning og -skrivning i en norsk sammenhæng.

Til grund for Førlands Sandmo-kritik lægges to centrale teser. For det første, at det skulle være muligt for os mennesker at skelne klart mellem en overbevisning (på engelsk: belief) og en sandhed (på engelsk: truth), idet det siges at danne selve forudsætningen for «the pursuit of objective truth» (s. 65). Førlands egen redegørelse for og brug af denne skelnen synes dog samtidig at problematisere og dermed også relativere en sådan antagelse. For det andet slår han kategorisk fast, at «we must uphold a conventional rather than a situated concept of truth, [...] because language obliges us to do so» (s. 72). For mig at se kommer

Førland her at indtage en position, der ligner Michel Foucaults – dvs. Sandmos' primære inspirationskilde – idet vi mennesker siges at være kognitivt styret af de sprog/diskurser, vi gør brug af.

Førland er tillige optaget af hele problemkomplekset vedr. historiske forklaringer, og følger her op på Ottar Dahls tidligere historieteoretiske indsats. Hans interesse herfor begrundes på denne måde: «One way to wall off the historiographical undertaking from the influence of social factors is to describe what makes a scientific legitimate explanation» (s. 8) – og det indgår dermed i Førlands forsøg på at forsvare historiefagets status som videnskab i en mere 'egentlig' forstand.

Her argumenteres der på den ene side for, at historie vil bedst være tjent med at gøre brug af, hvad der benævnes «an explanatory ecumenism» (s. 177) – dvs. at faget legitimt vil kunne benytte flere forskellige slags årsagsforklaringer. På den anden side er Førland samtidig optaget af at få klassificeret bestemte slags forklaringer som illegitime og vil dermed sørge for, at de udelukkes fra historiefaget. Det drejer sig om forklaringer, hvori der indgår enten supraindividuelle (fx en kollektiv mentalitet) eller overnaturlige (fx Vorherre) forhold.

Det er prisværdigt, at Førland har engageret sig i de paradigmatisk konflikter, der for tiden er med til at sætte dagsordenen inden historiefaget. Det udgør en vigtig og påtrængende opgave at få gennemanalyseret, bearbejdet og drøftet de styrende antagelser, der ligger bag de forskellige forskningsstrategier, der anvendes inden for en nutidig historieforskning og -skrivning. Kun på den måde bliver det praktisk muligt at stimulere og dermed holde liv i den form for selvrefleksivitet, der bør kendetegne ethvert videnskabsfag.

Der vil være de faghistorikere, der vil læse Førlands nye bog med en hel del begejstring; det vil nok især gælde de mere traditionstro, der – i lighed med Førland – har følt sig særdeles provokeret af de af deres postmodernistiske kolleger, der længe har udfordret fortalerne for, hvad Førland rammende betegner som «conventional historiography». Men de faghistorikere, der er mere optaget af at få klarlagt, hvad der 'egentlig' ligger bag de nuværende paradigmatisk konflikter inden for historiefaget, vil efter endt læsning af *Values, Objectivity, and Explanation in Historiography* antagelig være rimeligt skuffede. Det skyldes, at Førland ikke for alvor går teoretisk i clinch med hans modstanderes positioner.

Det udgør en påtrængende opgave at få drøftet den faglige 'lødighed' af en Foucault-inspireret historieforskning – dens styrker såvel som dens mangler. Men hos Førland bliver det kun til en kritik af, hvordan en Foucault-inspireret historiker – *in casu* Erling Sandmo – i praksis har gjort brug af ham. Som jeg vurderer det, burde Førland mere direkte og kontant have taget teoretisk livtag med Foucaults teoriposition(er), når han har sat sig for at angribe og tilbagevise denne særdeles indflydelsesrige forskningstradition inden for historiefaget. Her er det fagligt set utilstrækkeligt at nøjes med at se nærmere på «the spokesperson and standard-bearer for the so-called postmodern approaches among Norwegian historians» (s. 65). Her vil der være behov for at gå 'ad fontes' – tilbage til selve kilden.

Når en af Førlands overordnede historieteoretisk målsætninger er: «to eject social factors from historiographical arguments» (s. 8), ville det have været særdeles relevant, havde han forholdt sig direkte og detaljeret til Foucaults magtbegreb og hans analyser af, hvordan magtudøvelse og vidensproduktion (og dermed også frembringelse af videnskabelige sandheder) går hånd i hånd.

Når andre fagfolk har ladet sig inspirere af Foucault, er det, fordi han netop på dette punkt fik afdækket flere særdeles vigtige sagsforhold. Engagerer man sig i en paradigmatiske konflikt, batter det teoretisk ikke ret meget, når Førland bringer følgende grundantagelse på banen som et af sine hovedargumenter: «the principle of noncontradiction prohibits logical contradictions» (s. 67). Den antagelse har jo ikke i praksis kunnet forhindre, at folk – herunder også mange fagfolk – indtager og forsvarer teoripositioner, hvori der indgår uforenelige delelementer.

Når Førland positionerer sig historieteoretisk, sker det imidlertid ikke kun i forhold til en Foucault-inspireret tilgang. Han krydser også klinger med en mere narrativ tilgang – fx den fænomenologisk-hermeneutiske variant, som David Carr har fremlagt. Men igen finder jeg, at der mangler teoretisk dybde og klarhed, når Førland går i clinch med de positioner, han ønsker at distancere sig fra.

Førland nævner, at det helt afgørende for Carr er: «we live narratively» (s. 13), men trods dette undersøger han ikke nærmere, hvad dette ifølge Carr har af følger. Et menneske- og samfundsliv – og dermed også historisk-socialt processer – har i så fald ontologiske kendetegn, som ikke kan genfindes i andre dele af naturen. Som Carr formulerer det i *Time, Narrative, and History* (1986): «The narrative organization of time (...) is simply the way we experience and the way we act. (...) Narrative structure (...) is the organizing principle not only of experience and action but of the self who experiences and acts» (s. 68 og 73).

Når Førland i sin bog hævder (s. 182), at Carr skulle afvise, at narrative forklaringer har karakter af årsagsforklaringer, er det – som jeg ser det – en fejlfremstilling af Carrs position. Carrs pointe er snarere den, at vi her har at gøre med en særlig form for årsagsforklaringer, der følger af, at et menneske- og samfundsliv – på centrale punkter – adskiller sig ontologisk fra, hvad er kendetegnende for henholdsvis biologiske og fysisk-kemiske processer. Følgelig vil en historisk forklaring – især dem, der beskæftiger sig med de helt centrale vedr. menneskers projekter og handlen – blive en ganske særlig slags årsagsforklaring – en, hvori det narrative indgår som en indbygget dimension.

Denne fejlfremstilling synes i øvrigt at hænge sammen med et af de gennemgående kendetegn ved *Values, Objectivity, and Explanation in Historiography*. Førland har i sin bog undladt at positionere sig åbent og direkte i forhold til et af de helt afgørende konfliktspørgsmål i nutidig historieteori. Det drejer sig om det centrale spørgsmål, om ontologiske forskelle i den foreliggende og dermed også den samfundsskabte virkelighed videnskabs-teoretisk må medføre, at der vil være afgørende forskel på det at bedrive naturvidenskab på den ene side og human- og kulturvidenskab på den anden. Altså hele konflikten for eller imod forestillingen om en enhedsvidenskab. I praksis undlader Førland at undersøge de erkendelses- og videnskabsteoretiske følgevirkninger af sådanne ontologiske forskelle, og – set fra mit ståsted – udgør det en helt afgørende svaghed ved hans historieteoretiske intervention i de aktuelle paradigmatiske konflikter inden for historiefaget.